

ประเทศไทย ภายใต้ FTA ไทย-สหรัฐฯ

บัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์

แม่น้ำโขง : วิกฤติ การพัฒนา และทางออก

The Mekong Basin : Crisis - Development - Alternatives

ณ ห้องประชุมโรงแรมรอยัลแม่น้ำโขง จ.หนองคาย

วันพุธที่ 25 - พฤหัสบดีที่ 26 มกราคม 2549

เลขอนุญาต ที่ ต. ๖/๒๕๑๙

เลขที่คำขอ ที่ ๖/๒๕๑๙

ใบอนุญาตจัดตั้งสมาคมหรือองค์การ

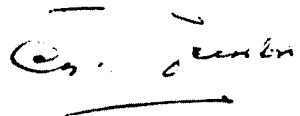
ตามที่
ได้ขออนุญาตจัดตั้ง
โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- นายปวิญ อึ้งภากรณ์
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
๑. ส่งเสริมการจัดทำตำราภาษาไทยในแขนงสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
ทั้งระดับมหาวิทยาลัย และก่อนมหาวิทยาลัย
 ๒. เผยแพร่ตำราของมูลนิธิในหมู่ผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
ทั่วราชอาณาจักร
 ๓. ส่งเสริมการเรียบเรียงงานวิจัย และตำราชั้นสูง และรวบรวมเอกสาร
ทางวิชาการออกตีพิมพ์
 ๔. ส่งเสริมกิจกรรมทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
 ๕. ไม่ทำการค้ากำไร และไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง

และมีที่ตั้งสำนักงานแห่งใหญ่ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร นั้น

กรรมการศาสนาได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ดำเนินการจัดตั้งได้ และขอให้ปฏิบัติตามคำสั่ง
ข้อบังคับของกรรมการศาสนา โดยเคร่งครัด

อนุญาต ณ วันที่ ๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

(นายวัชร เขี่ยมโชติ)
อธิบดีกรมการศาสนา

อนาคตประเทศไทย ภายใต้ FTA ไทย-สหรัฐฯ (1)

บัณฑิต เศรษฐกิจโรตัม

1. การเจรจา FTA : วาระเพื่อการจัดระเบียบเศรษฐกิจ การค้าโลกของสหรัฐอเมริกา

ภายหลังการประชุมรัฐมนตรีองค์การการค้าโลก ณ เมืองแคนคูน เมื่อเดือนกันยายน 2546 ไม่เกิดความคืบหน้า กระแสการเจรจาการค้าได้มีแนวโน้มมุ่งสู่การเจรจาแบบทวิภาคีและภูมิภาคเพื่อจัดทำเขตการค้าเสรี (Free Trade Area :FTA) มีมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ความไม่คืบหน้าของการเจรจาในองค์การการค้าโลกได้ถูกอ้างเป็นเหตุผลหลักในการเร่งผลักดันจัดทำเขตการค้าเสรีของประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทย ประเด็นที่ควรตระหนัก คือ สาเหตุสำคัญที่การเจรจาใน WTO ไม่มีความคืบหน้าเป็นเพราะท่าทีของประเทศพัฒนาแล้ว ที่พยายามจะยืดกุมเนื้อหาการเจรจาเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน เหมือนเช่นที่ได้เคยทำในอดีต เช่น การเสนอร่างข้อเสนอร่วม (Joint Text) ในเรื่องสินค้าเกษตรของสหรัฐฯ และสหภาพยุโรป การที่สหภาพยุโรปผลักดันให้มีการเจรจาในหัวข้อใหม่ หรือที่เรียกว่า Singapore Issues¹ เป็นต้น ทำให้ประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนาซึ่งมีบทเรียนความเจ็บช้ำผ่านมาจากการเจรจารอบอุรุกวัย ได้รวมกลุ่มกันคัดค้านต่อต้านอย่างมาก ประเทศพัฒนาแล้วที่เห็นว่าการเจรจาแบบพหุภาคีในองค์การการค้าโลกเริ่มมีเนื้อหาที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายตน จึงหันไปใช้ยุทธศาสตร์การเจรจาแบบทวิภาคี

กระแสการเจรจาจัดทำ FTA ที่กำลังโหมสพัดอย่างรุนแรงในยุคนี้จึงเป็นยุทธศาสตร์ของประเทศพัฒนาแล้ว ที่พยายามจะรักษามลประโยชน์ทางการค้าระหว่างประเทศของตนเองไว้ อาศัยอำนาจต่อรองที่มีมากกว่ามาเจรจาในลักษณะทวิภาคีเพื่อรักษาความได้เปรียบในการเจรจาเอาไว้

ในกรณีของประเทศไทย ตั้งแต่หลังจบการเจรจาที่แคนคูน นายโรเบิร์ต

โซลลิก (Robert Zoelick) ผู้แทนการค้าของสหรัฐในขณะนั้น ได้กล่าวโทษทำ
 ที่ของประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้การประชุมไม่ก้าวหน้า และได้
 เน้นย้ำว่าทางสหรัฐ จะใช้การทำความตกลงการค้าแบบทวิภาคีและระดับ
 ภูมิภาคเป็นยุทธศาสตร์เชิงรุกในระหว่างที่การเจรจาพหุภาคีไม่มีความคืบ
 หน้า เป็นที่น่าสังเกตว่า สหรัฐ ได้เตรียมช่องทางการเจรจาเชิงรุกแบบทวิภาคี
 ไว้เป็นอย่างดี มีการจัดทำร่างกฎหมายการเจรจาการค้า (Trade Promotion
 Authority Bill) ซึ่งเริ่มจัดทำตั้งแต่ก่อนปี 2544 (ก่อนการประกาศเจรจาการค้า
 รอบใหม่ที่โดฮาปลายปี 2544) และมาผ่านสภาคองเกรสสหรัฐในปี 2545
 กฎหมายฉบับนี้ให้อำนาจการทำสนธิสัญญาการค้าแบบ "Fast-Track" แก่ฝ่าย
 บริหาร เพื่อเร่งกระบวนการเจรจาการค้าแบบทวิภาคี

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าการประชุมเจรจาในหัวข้อต่างๆ ภายใต้องค์การ
 การค้าโลกภายหลังการประชุมที่แคนคูน ก็ถูกสหรัฐ คัดค้านอย่างหนัก เช่น
 กรณีการเจรจาในเรื่องการทบทวนข้อยกเว้นการให้สิทธิบัตรในความตกลง
 ทริปส์ฯ ทำให้คาดการณ์ได้ว่า จะไม่สามารถสรุปผลการเจรจาการค้า
 พหุภาคีรอบโดฮาได้ทันในเดือนธันวาคม 2548 ตามกำหนดที่มีอยู่ได้ ซึ่งจะเป็น
 เหตุผลที่สร้างความชอบธรรมมากยิ่งขึ้นต่อประเทศสหรัฐ ในการเร่งผลักดัน
 การเจรจาแบบทวิภาคีต่อไป ซึ่งจะมีผลต่อการสลายจุดยืนและการรวมกลุ่ม
 ของประเทศกำลังพัฒนาอีกทางหนึ่งด้วย และในที่สุดเป็นที่คาดการณ์ว่า
 ภายหลังจากที่สหรัฐ สามารถเจรจาทำ FTA กับประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ
 ได้มากเพียงพอ โดยมีเนื้อหาข้อตกลงตามที่สหรัฐต้องการแล้ว สหรัฐ จะหัน
 กลับไปผลักดันการเจรจาในองค์การการค้าโลกอีกครั้ง เพื่อสร้างมาตรฐาน
 ของระเบียบการค้าโลกในรูปแบบพหุภาคีตามเนื้อหาที่สหรัฐ ต้องการจาก
 ฐานเนื้อหาข้อตกลงที่ได้ไปทำ FTA กับประเทศต่างๆ ไว้แล้ว

โลกในยุคหลังการประชุมที่แคนคูน จึงเป็นกระแสของการผลักดัน
 กระตุ้นให้เกิดการเจรจาจัดทำเขตการค้าเสรีแบบทวิภาคีและภูมิภาคในทุก
 ภูมิภาคทั่วโลก โดยมีจุดก่อเกิดจากแรงผลักดันของประเทศพัฒนาแล้วที่ต้อง
 การจะยึดกุมการจัดทำระเบียบการค้าโลกเอาไว้ มูลเหตุและวาระซ่อนเร้นใน
 เรื่องนี้เป็นสิ่งที่ประเทศไทยและประเทศกำลังพัฒนาพึงตระหนักเอาไว้

2. กระบวนการเจรจา FTA ของไทย

การกำหนดนโยบายมุ่งเน้นการจัดทำข้อตกลงทวิภาคีจัดตั้งเขตการค้าเสรี ของประเทศไทยในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา เป็นนโยบายที่ถูกกำหนดโดยผู้นำรัฐบาล ในการแสดงปาฐกถาของนายกรัฐมนตรี ณ อาคารสำนักงานองค์การสหประชาชาติ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2547 มีการประกาศต่อสาธารณชนอย่างชัดเจนว่า **"รัฐบาลจะใช้การเจรจาจัดตั้งเขตการค้าเสรีเป็นกลยุทธ์ด้านเศรษฐกิจของไทยในด้านการค้าการลงทุนระหว่างประเทศ"** นโยบายเรื่องนี้มีความต่อเนื่องจนถึงรัฐบาลทักษิณ 2

ในคำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี ซึ่งได้แถลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2548 ได้ระบุไว้ในนโยบายตอนหนึ่งภายใต้เรื่องนโยบายการต่างประเทศและเศรษฐกิจระหว่างประเทศว่า **"รัฐบาลจะสานต่อการจัดทำเขตการค้าเสรีกับประเทศต่างๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดของประเทศโดยรวม การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการไทยอย่างต่อเนื่อง และการดำเนินนโยบายการค้าเสรีทั้งในตลาดเดิมและตลาดใหม่ เพื่อส่งเสริมให้สินค้าและบริการของไทยเป็นที่รู้จักและยอมรับอย่างแพร่หลายจากผู้บริโภคในต่างประเทศ"** (คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีหน้า 20)

กระบวนการตัดสินใจลงนามข้อตกลง FTA ของไทยที่ผ่านมา เป็นการดำเนินงานของคณะรัฐมนตรี ไม่ได้มีการเสนอให้รัฐสภาพิจารณา แม้ว่าในช่วงก่อนการลงนามข้อตกลง FTA จะได้มีข้อเสนอและข้อเรียกร้องจากคณะกรรมการการของวุฒิสภา² นักวิชาการและประชาชน ให้เสนอเรื่องต่อรัฐสภาเพื่อขอความเห็นชอบ เนื่องจากตามเนื้อหาของข้อตกลง โดยเฉพาะในกรณี FTA ไทย - ออสเตรเลีย จะต้องมีการปรับแก้ไขกฎหมายของไทยในหลายด้าน เพื่อให้สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในข้อตกลง FTA ดังนั้นจึงต้องเสนอรัฐสภาเพื่อขอความเห็นชอบตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ใน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 224³

แต่ในที่สุด ทางรัฐบาลก็ไม่ได้นำเสนอเรื่องต่อรัฐสภา เป็นเพียงการพิจารณาอนุมัติของคณะรัฐมนตรี และมอบหมายให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์เป็นผู้ลงนามในข้อตกลง กระบวนการกำหนดนโยบายและตัดสินใจ

ทำข้อตกลง FTA ของไทยจนถึงในปัจจุบัน จึงเป็นการดำเนินงานของฝ่ายบริหาร ไม่ได้มีการตรวจสอบถ่วงดุลการตัดสินใจโดยฝ่ายรัฐสภา ซึ่งแตกต่างไปจากกระบวนการตัดสินใจของประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลียฯ

เหตุผลของรัฐบาลในการลงนามข้อตกลง FTA กับประเทศต่างๆ ที่ได้อธิบายต่อสาธารณะ คือ เป็นกลยุทธ์ในการรักษาตลาดส่งออกเดิม หากไม่เจรจา FTA ความได้เปรียบในการแข่งขันของไทยจะลดลงโดยตลอด⁴ สำหรับผลกระทบในทางลบนั้น นายกรัฐมนตรีได้กล่าวว่า "เอกชนต้องตื่นตัว และปรับตัวให้ได้ ถ้าภาคเอกชนแข็งแกร่งก็เกิดการจ้างงาน เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ และสามารถที่จะส่งออกไปเอาเงินตราต่างประเทศ กลับเข้ามา ได้ด้วย"⁵ เหตุผลที่มักได้ยินอยู่เสมอจากรัฐบาล และหน่วยงานของรัฐ คือ การเจรจาต้องมิทั้งได้และเสีย ไม่มีใครได้ประโยชน์ทั้งหมด หรือเสียประโยชน์ทั้งหมด แต่ไม่เคยมีการชี้แจงข้อมูลและเหตุผลว่า ใครได้ประโยชน์ ทำไมกลุ่มนี้จึงได้ประโยชน์ ทำไมกลุ่มนี้จึงต้องเป็นผู้เสียประโยชน์ แบกรับผลกระทบ ใช้เหตุผลอย่างไรในการตัดสินใจ

ในกรณีการเจรจาของสหรัฐอเมริกา ได้มีการกำหนดขั้นตอน กระบวนการเจรจา บทบาทหน้าที่ของรัฐสภา รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้อย่างชัดเจนในกฎหมาย Trade Promotion Authority (TPA) กฎหมายนี้กำหนดให้ฝ่ายบริหารต้องนำเสนอกรอบเป้าหมายการเจรจา FTA ของสหรัฐกับแต่ละประเทศต่อรัฐสภา เพื่อขออนุมัติความเห็นชอบก่อนเริ่มต้นเจรจา ซึ่งเนื้อหาโดยส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ใน TPA และเมื่อมีการเจรจาเสร็จแล้ว ฝ่ายบริหารต้องนำเสนอร่างข้อตกลง FTA ที่เจรจาเสร็จแล้วต่อรัฐสภาเพื่อขออนุมัติอีกครั้ง โดยรัฐสภามีอำนาจพิจารณาที่จะผ่านหรือไม่ผ่านความเห็นชอบเท่านั้น นอกจากนี้ ยังได้มีกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในหลายรูปแบบ เช่น การให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นต่อรายงานประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการทำ FTA⁶, การแต่งตั้งตัวแทนจากภาคประชาชนเข้าร่วมในคณะกรรมการชุดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเจรจา เป็นต้น

สำหรับประเทศไทย ได้มีข้อเสนอจากหลายฝ่ายให้มีการจัดทำกฎหมาย

การพิจารณาจัดทำความตกลงระหว่างประเทศขึ้น เพื่อกำหนดขั้นตอน กระบวนการในการพิจารณาและตัดสินทำความตกลงระหว่างประเทศ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างโปร่งใส มีธรรมาภิบาล และให้ประชาชนได้ร่วม กำหนดตัดสินใจ อันเป็นเจตนารมณ์สำคัญประการหนึ่งในรัฐธรรมนูญ⁷ ตัวอย่างเช่น ข้อเสนอจาก “คณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาศึกษาการจัดทำข้อตกลงการค้าเสรีของรัฐบาลกับประเทศต่างๆ” ภายใต้คณะกรรมการเศรษฐกิจสภาผู้แทนราษฎร (สมัยรัฐบาลทักษิณ 1) นอกจากนี้ พรรคฝ่ายค้านได้เคยจัดทำร่างกฎหมายการทำ ความตกลงระหว่างประเทศเสนอมายังรัฐสภา (ในปี 2547) แต่ทางรัฐบาลไม่ได้บรรจุไว้ในวาระการประชุมของรัฐสภา

ดังนั้นการจัดทำข้อตกลง FTA ของประเทศไทยที่เกิดขึ้นจนถึงในปัจจุบัน เป็นการตัดสินใจโดยรัฐบาล ขาดกระบวนการตรวจสอบถ่วงดุลจากรัฐสภา สำหรับภาคประชาชน การมีส่วนร่วมที่มีอยู่เป็นการมีส่วนร่วมในระดับการรับรู้ข้อมูล และการร่วมแสดงความคิดเห็น แต่ขาดการมีส่วนร่วมในระดับการตัดสินใจ

3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นจาก FTA

3.1 บทเรียนจากกรณีไทย-จีน

รัฐบาลไทยและรัฐบาลจีนได้ร่วมลงนามเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2546 ณ กรุงปักกิ่ง สาธารณรัฐประชาชนจีน ในความตกลงที่เรียกว่า “ความตกลงเร่งลดภาษีขั้นต้น (Early Harvest) ของกรอบความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างอาเซียนกับจีน”สาระสำคัญของความตกลงครอบคลุมเรื่องการลดภาษีสินค้าผักและผลไม้ทุกรายการ ตามพิกัดศุลกากรตอนที่ 01-08 (จำนวน 116 รายการ ตามพิกัดศุลกากร 6 หลัก) ให้เหลือ 0% ภายในวันที่ 1 ตุลาคม 2003

จากการศึกษาของคณะกรรมการวิเทศสภา 3 คณะ ได้แก่ คณะกรรมการการค้าต่างประเทศ คณะกรรมการเศรษฐกิจ การพาณิชย์และอุตสาหกรรม และคณะกรรมการการเกษตรและสหกรณ์ ได้ข้อสรุปสอดคล้องกันว่า ภายหลังจากเปิดเสรีสินค้าผักผลไม้ระหว่างไทย-จีน ทำให้ราคา

ผัก ผลไม้หลายชนิดภายในประเทศลดต่ำลง ในขณะที่ไม่สามารถส่งสินค้าออกได้ตามที่คาดไว้ มีปัญหาอุปสรรคในการส่งออกอยู่มาก ปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างมาก

เมื่อเดือนสิงหาคม 2547 สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (สศก.) เปิดเผยถึงผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณจากการเปิดการค้าเสรีกับจีน ทั้งนี้มีการเก็บข้อมูลเปรียบเทียบในช่วง 9 เดือนทั้งก่อน และหลังทำ FTA ช่วงเวลาเดียวกันคือก่อน FTA ตั้งแต่เดือน ต.ค. 2545 -มิ.ย. 2546 และหลังทำ FTA ตั้งแต่ ต.ค. 2546 - มิ.ย. 2547 ดังตารางข้างล่าง

**สรุปการเปลี่ยนแปลงมูลค่าการส่งออก-นำเข้า
ดุลการค้าก่อนและหลังการลดภาษี 0 %**

หมวดสินค้า	มูลค่าการส่งออก ของไทย (ล้านบาท)	มูลค่าการนำเข้า ของไทย (ล้านบาท)	ดุลการค้า
07 (พืชผัก)			
ก่อนทำ FTA (ต.ค.-มิ.ย.46)	3,829	346	+348
หลังทำ FTA (ต.ค.-มิ.ย.47)	5,553	970	+458
การเปลี่ยนแปลง	+45 %	+180 %	+110 %
08 (ผลไม้)			
ก่อนทำ FTA (ต.ค.-มิ.ย.46)	1,370	1,059	+321
หลังทำ FTA (ต.ค.-มิ.ย.47)	2,441	2,565	-125
การเปลี่ยนแปลง	+78 %	+142 %	+196 %

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร/กรมศุลกากร

ผู้อำนวยการกองเศรษฐกิจต่างประเทศ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรชี้แจงว่าสินค้าพืชผักไทยแม้จะมีตัวเลขเกินดุล 1,100 ล้านบาท แต่มูลค่าการนำเข้าสูงขึ้นถึง 180% สินค้านำเข้าที่สำคัญ เช่น กระเทียม หอมหัวใหญ่

แครอท มันฝรั่ง เป็นต้น สัดส่วนสูงกว่ามูลค่าการส่งออกมาก โดย สินค้าส่งออกที่สำคัญในหมวดนี้ส่วนใหญ่ร้อยละ 90 เป็นมันสำปะหลัง นั่นชี้ให้เห็นว่าพืชผักอื่นๆ ของไทยเริ่มมีผลกระทบจากการส่งออกอย่างมากแล้ว

ส่วนหมวดผลไม้พบว่ามีมูลค่าการนำเข้าเพิ่มขึ้นถึง 142% โดยสินค้านำเข้าที่สำคัญคือ แอปเปิ้ล ลูกแพร์ องุ่น ส้ม ขณะที่การส่งออกของไทยมีสัดส่วนการเพิ่มขึ้นน้อยกว่าคือเพิ่มขึ้นเพียง 78% โดย สินค้าส่งออกที่สำคัญคือลำไยอบแห้ง ลำไยสด ทุเรียน ส้มโอ

ตัวเลขดังกล่าวชี้ว่าเป็นเพียงช่วงเวลาไม่ถึงปีจีนสามารถตีต้นประเทศไทยจากที่ไทยเคยได้ดุลการค้ากับจีนเริ่มจะมีสัดส่วนการเพิ่มขึ้นลดลง แม้ว่าจะยังคงได้ดุลการค้าอยู่ก็ตาม แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าการนำเข้าผัก-ผลไม้จากจีนมีสัดส่วนการเพิ่มขึ้นอย่างทวีคูณ และไม่อาจประมาณได้ว่าในอนาคตผัก-ผลไม้จากจีนจะสามารถครองตลาดในประเทศไทย ทั้งนี้ ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาการค้าระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทยยืนยันว่าแม้ปัจจุบันไทยจะได้ดุลการค้าอยู่ แต่การขยายตัวของการนำเข้าจากจีนสูงกว่า การส่งออกมาก หากรัฐบาลยังปล่อยให้สถานการณ์ดังกล่าวมีแนวโน้มอย่างนี้ต่อไป โดยไม่เร่งเจรจาแก้ไขเรื่องกฎระเบียบการนำเข้าของแต่ละมณฑลในจีน และไม่ปรับปรุงคุณภาพสินค้า อนาคตสินค้าจีนจะเข้ามาครองตลาดไทย จึงไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้น เพราะสินค้าจีนราคาถูกกว่าไทยมาก

ขณะที่สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติก็เริ่มส่งสัญญาณเตือนแล้วหลังจากที่พบว่าตัวเลขดุลการค้าไทยเสียเปรียบมากขึ้น ทั้งนี้สภาพัฒน์ฯ ก็มีการศึกษาสถานการณ์การค้าชายแดนผ่านท่าเรือเชียงแสน จ.เชียงราย ซึ่งก็พบว่าสัดส่วนการนำเข้าผัก-ผลไม้จากจีนเริ่มมีปริมาณมากขึ้น โดยการนำเข้าเดือน ม.ค. 2547 มีมูลค่ารวม 882.91 ล้านบาท ส่วนการส่งออกมีมูลค่า 2,106.5 ดุลการค้ารวม 1,283.6 ล้านบาท เมื่อเปรียบเทียบการส่งออกในปี 2545-2546 การส่งออกมีมูลค่า 5,299.9 ล้านบาท ส่วนการนำเข้ามีมูลค่า 1,575.2 ดุลการค้ารวม 3,724.7 ล้านบาท

จากตัวเลขดังกล่าว จะเห็นได้ว่าตัวเลขดุลการค้าของไทย ณ ด่านเชียงแสน อันเป็นด่านหลักที่มีการนำเข้าสินค้าจีนพบว่าตัวเลขดุลการค้าของไทยลดลง

อย่างมากหลังทำ FTA ทั้งนี้เพราะสินค้าจีนเริ่มเข้ามาตีตลาดไทย ในสัดส่วนที่เพิ่มสูงขึ้นนั่นเอง นอกจากนี้สภาพัฒน์ฯ ยังระบุว่าขณะที่จีนมีการส่งออกผักผลไม้ชนิดต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น แต่ปรากฏว่าการส่งออกผัก-ผลไม้ของไทยยังคงกระจุกตัวอยู่ที่สินค้าประเภทเดิม ๆ เช่นลำไยอบแห้ง เป็นต้น

ภายหลังการเปิดเสรีวันที่ 1 ต.ค. ได้ไม่นานกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ก็ประกาศลดพื้นที่ปลูกกระเทียม หอมแดง หอมหัวใหญ่ลง เนื่องจากสินค้าทั้ง 3 รายการนำเข้าจากจีนเข้ามาจำหน่ายในประเทศเป็นจำนวนมากและมีราคาถูก ข้อมูลจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรจากเดิมก่อนเปิดเสรีกับจีน ราคากระเทียมแห้งใหญ่ชนิดคละเฉลี่ยกิโลกรัมละ 25.64 บาท แต่หลังเปิดเสรีพบว่าราคากระเทียมหล่นวูบเหลือเพียงกิโลกรัมละ 18.35 บาท ส่วนกระเทียมสดเคยขายได้กิโลกรัมละ 8.54 บาท ก็เหลือเพียงกิโลกรัมละ 6.25 บาท ราคาหอมหัวใหญ่ก่อนเปิดเสรีกิโลกรัมละ 8.20 บาท หลังเปิดเสรีเหลือเพียง 1.59 บาท หอมแดงแห้งจากกิโลกรัมละ 18.33 เหลือเพียง 9.00 บาท

ตารางเปรียบเทียบราคากระเทียม/หอมหัวใหญ่/หอมแดง ก่อนและหลังทำ FTA

ราคา(บาท/ก.ก.)	2545/46	2546/47	% เปลี่ยนแปลง
กระเทียมแห้ง	25.64	18.37	-28.3
หอมหัวใหญ่	8.20	1.59	-80.6
หอมแดงแห้ง	18.33	9.00	-50.9

ที่มา: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (เป็นราคาส่งออกจากกรมศุลกากร)

ความจริงแล้วทั้งกระเทียม หอมหัวใหญ่ และหอมแดง จัดเป็นสินค้าเกษตร ใน 23 รายการ ที่มีพันธะผูกพันตามข้อตกลงทางการเกษตร (Agreement on Agriculture) ปี 2538 ภายใต้กรอบ WTO ที่รัฐบาลจะต้องดำเนินการเปิดเสรีก่อน โดยมีเงื่อนไขว่ารัฐบาลจะต้องลดภาษีการนำเข้าและลดการอุดหนุนทั้งในด้านการผลิตและการส่งออก มีผลทำให้ผู้ปลูกกระเทียม หอมหัวใหญ่ และหอมแดง ต่างเผชิญกับภาวะความผันผวนของราคามาตลอด โดยตั้งแต่ปี

2540- 2546 ราคากระเทียมแห้งเคยขึ้นสูงสุดกิโลกรัมละ 28.36 บาท เมื่อปี 2541 ต่ำที่สุดคือหลังการเปิดเสรีกับจีน เหลือกิโลกรัมละ 18.37 บาท ส่วนกระเทียมสดราคาสูงสุดเมื่อปี 2545 กิโลกรัมละ 8.54 ต่ำสุดหลังเปิดเสรีกับจีน เหลือกิโลกรัมละ 6 บาท เช่นเดียวกับหอมหัวใหญ่ เคยมีราคาสูงสุดกิโลกรัมละ 8.20 บาทเมื่อปี 2545 ราคาต่ำสุดเมื่อเปิดเสรีกับจีน กิโลกรัมละ 1.59 บาท หอมแดงแห้งราคาขึ้นสูงสุดปี 2545 กิโลกรัมละ 18.3 บาท ราคาต่ำสุดหลังเปิดเสรีกับจีน กิโลกรัมละ 9 บาท

เมื่อปีการเปิดเสรีกับจีน กระเทียมถูกจากจีนทะลักเข้าไทย จากการศึกษาของกรมการค้าต่างประเทศพบว่าราคานำเข้ากระเทียมจากจีนมีราคาเฉลี่ย 5.79 บาท ซึ่งมีราคาพอ ๆ กับต้นทุนการผลิตกระเทียมของไทย ยิ่งเท่ากับเป็นการตอกลิ้มให้ผู้ปลูกกระเทียมรวมทั้งพ่อค้ากระเทียมให้อยู่ในฐานะย่ำแย่ลงไปอีก กระเทียมจีนถือว่ามีความได้เปรียบกระเทียมไทย เพราะมีต้นทุนการผลิตถูกกว่ามาก ขณะที่ผู้ปลูกกระเทียมไทยต้องลงทุนกับปัจจัยการผลิตที่สูงมาก ราคากระเทียมจีนที่ขายในตลาดเชียงของ จ.เชียงราย ในช่วงเดือนธันวาคม เพียงกิโลกรัมละ 35 บาท แต่กระเทียมไทยมีราคาสูงถึงกิโลกรัมละ 50 บาท มีผลทำให้ผู้บริโภคไทยโดยเฉพาะร้านอาหารเป็นจำนวนมาก ลดต้นทุนการผลิตด้วยการหันไปใช้กระเทียมจีนปรุงอาหารแม้ว่ารสชาติกระเทียมจีนจะสู้ของไทยไม่ได้ก็ตาม

และจากการศึกษาของ รศ.ดร.อารี วินุลย์พงศ์ นักวิชาการประจำศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร (MCC) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ระบุว่า ผลกระทบจากการเปิดเสรีไทย-จีนทำให้กระเทียมจีนเข้ามาตีตลาดไทย โดยในช่วง 3 เดือนหลังเปิดเสรีกับจีน ตุลาคม-ธันวาคม 2546 จีนส่งกระเทียมเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 87 ส่งผลให้ราคากระเทียมเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 69 โดยทางศูนย์วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลไทยว่าใช้มาตรการของ WTO มาสกัดกั้นการทุ่มตลาดหรือโจมตีสินค้าไทย และรัฐบาลควรหามาตรการมาเป็นข้อกีดกันสินค้าเกษตรของจีนบ้าง นอกจากนี้ ดร.อารี ยังเห็นว่าการที่รัฐใช้มาตรการลดพื้นที่เพาะปลูกกระเทียมนั้นอาจใช้ไม่ได้ผลที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมเพาะปลูกของเกษตรกรไทย

3.2 บทเรียนจากการเจรจาเขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ (NAFTA)^๑

รัฐบาลมักอ้างอยู่เสมอว่า ในช่วงแรกของการทำข้อตกลง FTA อาจมีผลกระทบในทางลบอยู่บ้าง แต่เมื่อปรับตัวได้ ในระยะยาวประเทศไทยจะได้ประโยชน์จากการทำ FTA ดังนั้นประสบการณ์ของประเทศเม็กซิโก จากการลงนามข้อตกลงเขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ หรือ NAF A ซึ่งเกิดขึ้นกว่าสิบปีแล้ว จึงเป็นบทเรียนที่สำคัญที่ช่วยให้เข้าใจถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในระยะยาวได้เป็นอย่างดี

เม็กซิโกลงนามในเขตการค้าเสรี NAFTA ร่วมกับสหรัฐและแคนาดาเมื่อสิบปีที่แล้ว (1994) โดยบริษัทการเกษตรใหญ่ๆ เช่น Cargill, Archer Daniels Midlands, ConAgra และ Kellogg ร่วมกับสมาคมการเกษตรต่างๆ นับร้อยแห่งได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มชื่อ Ag for NAFTA ขึ้นเพื่อผลักดันให้รัฐบาลสหรัฐลงนามกับเม็กซิโกจัดตั้งเป็นเขตการค้าเสรีแห่งอเมริกาเหนือ

บริษัทการเกษตรเหล่านี้ควบคุมการค้าสินค้าเกษตรในสหรัฐอเมริกา แคนาดา และเม็กซิโก เช่น ADM เป็นเจ้าของโรงสีข้าวสาลีในแคนาดาถึง 52% ConAgra เป็นเจ้าของโรงสีข้าวมอลต์ในแคนาดา 64% เช่นเดียวกับกับ Cargill และ IBP ควบคุมโรงงานบรรจุเนื้อสัตว์ในแคนาดาถึง 66% การทำ FTA กับเม็กซิโกจะเปิดโอกาสให้บริษัทเหล่านี้กำลังขยายสาขาไปยังเม็กซิโกด้วย เพราะในข้อตกลง NAFTA ว่าด้วยการลงทุนนั้น รัฐบาลเม็กซิโกจะอนุญาตให้บริษัทสหรัฐถือหุ้นในอุตสาหกรรมเกษตรในเม็กซิโกได้ตั้งแต่ 49%-100% ดังนั้นเมื่อข้อตกลง NAFTA มีผลบังคับใช้เพียงไม่กี่เดือน Cargill ก็เข้าไปซื้อกิจการและโรงงานผลิตเนื้อและไก่ใน Santillo ของเม็กซิโก

เม็กซิโกคาดหวังว่าการทำ FTA จะดึงดูดการลงทุนทำให้นักลงทุนจากสหรัฐย้ายการผลิตมาที่เม็กซิโก เนื่องจากต้นทุนค่าแรงต่ำกว่า อีกทั้งหวังว่า จะสามารถส่งออกผัก ไม้ดอก และผลไม้ รวมทั้งเครื่องดื่มไปยังตลาดสหรัฐ

สิ่งที่รัฐบาลเม็กซิโกต้องแลกก็คือการเปิดให้สินค้าการเกษตร เช่น ข้าวโพดและธัญพืชต่างๆ ถั่ว เนื้อสัตว์ รวมทั้งการต้องแก้ไขกฎหมายสิทธิบัตรให้ครอบคลุมพันธุ์พืชและสิ่งมีชีวิตตามมาตรฐานอเมริกัน โดยเม็กซิโกจะค่อยทยอยลดภาษีการนำเข้าข้าวโพดให้เหลือ 0% ภายในปี 2008 ลดภาษีข้าวสาลี

ให้เหลือ 0% ภายในปี 2004 และน้ำตาลภายในปี 2007 เป็นต้น

เม็กซิโกเป็นประเทศที่มีอารยธรรมเก่าแก่ เป็นแหล่งกำเนิดของข้าวโพดของโลกมีพันธุ์ข้าวโพดอันหลากหลาย และเป็นฐานทางพันธุกรรมสำหรับการปรับปรุงพันธุ์ข้าวโพดของโลก เป็นที่ตั้งของสถาบันวิจัยข้าวโพดและข้าวสาลีชื่อ CYMMYT ก่อนหน้าการทำ FTA กับสหรัฐ ชาวเม็กซิกันผลิตข้าวโพดได้เพียงพอแก่ความต้องการภายในประเทศมาโดยตลอด แต่การทำ FTA โดยอนุญาตให้ข้าวโพดราคาถูกจากสหรัฐไหลทะลักเข้ามาภายในประเทศทำลายอาชีพของเกษตรกรนับล้านๆ คน

ก่อนหน้าการทำ FTA เม็กซิโกมีเกษตรกรที่ปลูกข้าวโพดประมาณ 3 ล้านคน คิดเป็น 40% ของจำนวนเกษตรกรในประเทศ (หรือร้อยละ 8 ของประชากรทั้งหมด) ข้าวโพดถือว่าเป็นพืชเกษตรที่สำคัญที่สุด โดยในขณะนั้นพื้นที่ปลูกข้าวโพดเม็กซิโกคิดเป็นพื้นที่ 60% ของการปลูกพืชในประเทศ ในขณะนั้นข้าวโพดที่ชาวไร่เม็กซิกันขายในราคาประกันนั้นอยู่ที่ 240 เหรียญต่อตัน ซึ่งถือว่าเป็นราคาต้นทุนในการผลิตข้าวโพดในเม็กซิโก ในขณะที่ ที่ฟาร์มแดนสหรัฐนั้น ข้าวโพดของสหรัฐมีราคาแค่เพียง 110 เหรียญต่อตันเท่านั้น

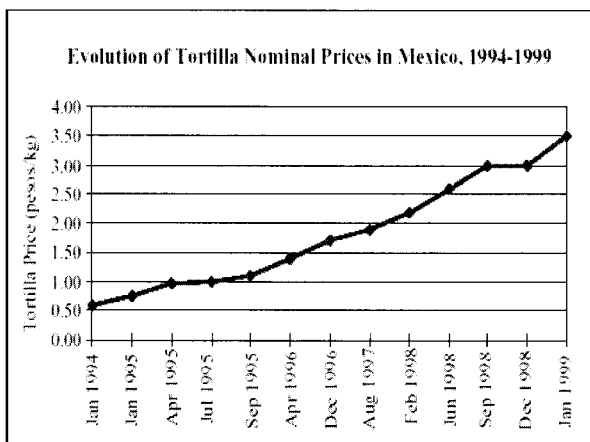
ทันทีที่รัฐบาลเม็กซิโกเปิดให้มีการนำเข้าข้าวโพด ลดภาษี และลดการประกันราคาข้าวโพด ข้าวโพดราคาถูกจากสหรัฐไหลทะลักเข้าประเทศ กดให้ราคาข้าวโพดที่เกษตรกรเม็กซิกันขายมีราคาตกต่ำลงอย่างหนัก ตัวเลขในช่วง 5-6 ปี (1993-1999) แรกของการลงนามจัดตั้งเขตการค้าเสรี การนำเข้าข้าวโพด เพิ่มขึ้นถึง 15 เท่าตัว หรือ 5.6 ล้านตัน สัดส่วนการพึ่งพาข้าวโพดจากต่างประเทศเพิ่มจากร้อยละ 2 เป็นร้อยละ 25 ในขณะที่ราคาข้าวโพดที่เกษตรกรขายได้ลดลงเหลือ 46.2% ของราคาก่อนหน้า NAFTA ราคาสินค้าเกษตรอื่นก็ลดลงเช่นกัน เช่น ข้าวสาลีลดลง 32% และถั่วลดลง 51%

เกษตรกรที่ปลูกข้าวโพดและธัญพืชอื่นๆ ลดลงเหลือครึ่งหนึ่ง ชาวนาหลายล้านคนได้รับผลกระทบ จนต้องอพยพออกไปหางานอื่นทำ เจ้าหน้าที่การเกษตรระดับสูงของรัฐบาลเม็กซิโกชื่อ Luis Tellez ซึ่งเป็น Secretary of Agriculture คาดหมายว่าในแต่ละปีเกษตรกรเม็กซิโกจำนวน 1 ล้านคน จะต้องสูญเสียอาชีพ ผู้ขายจำนวนมากอพยพไปยังสหรัฐอเมริกาเพื่อแสวงหา

งานและชีวิตที่ดีกว่า คาดว่าตัวเลขดังกล่าวจะอยู่ในราวๆ 350,000 คน ในปี 1992 และเพิ่มเป็น 500,000 คนในปี 2002 ในจำนวนนี้ 60% เป็นการเข้าเมือง ที่ผิดกฎหมาย

ขณะนี้เม็กซิโกต้องนำเข้าข้าวโพดเพิ่มขึ้นเป็น 6.4 ล้านตันปี และมีแนวโน้ม เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เช่นเดียวกับสินค้าเกษตรอื่นๆ เช่น นำเข้าถั่วเหลืองจากสหรัฐ เพิ่มขึ้น 50% นำเข้าข้าวสาลีเพิ่มขึ้น 73% เนื้อวัวแปรรูป (processed beef) เพิ่มขึ้น 233% และนำเข้าข้าวเพิ่มขึ้นถึง 135%

ราคาของสินค้าเกษตรที่ถูกลงหาได้ทำให้ผู้บริโภคเม็กซิกันบริโภคอาหารที่ถูกขึ้นแต่อย่างใดไม่ เพราะเพียงปีแรกที่เปิดเสรีรัฐบาลเม็กซิโกต้องลดการควบคุมราคาทอร์ติลยา (tortillas) ซึ่งเป็นอาหารหลักด้วย ดังนั้นภายในหนึ่งปีราคาของทอร์ติลยาเพิ่มขึ้นถึง 22% โดยช่วงที่ราคาทอร์ติลยาเพิ่มมากขึ้นที่สุดคือระหว่างปี 1994-1999 โดยในระหว่างนั้นราคาทอร์ติลยาเพิ่มขึ้นถึง 483% หรือราคาเพิ่มขึ้นถึงปีละ 35% และเมื่อครบรอบสิบปีของการจัดตั้งเขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ ทอร์ติลยามีราคาเพิ่มขึ้นถึง 300 % เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการลงนาม

Sources: For 1994-1995, ANEC; for 1996, Rudiño, L., in *El Financiero* (9 September 1998); Other dates, *Diario Oficial*, 18 September and 31 December 1998.

ตัวเลขจากการศึกษาพบว่าระหว่างปี 1993-1998 คนยากจนเพิ่มขึ้น 15% โดยปัจจุบันคนเม็กซิกัน 81% อยู่ในระดับยากจน ในขณะที่ประชาชนที่ยากจนขึ้นค่านั้นเพิ่มขึ้น 23% ทำให้ระดับของคนที่ยากจนขึ้นค้ำของเม็กซิโกสูงถึง 53% การพึ่งพาข้าวโพดจากภายนอกทำให้เม็กซิโกประสบกับปัญหาอย่างหนัก เช่นในปี 1996 เมื่อสหรัฐพบกบฏปัญหาการผลิตข้าวโพดได้ไม่เพียงพอเม็กซิโกตกอยู่ในวิกฤติอาหารโดยทันที สถาบันโภชนาการของเม็กซิโกรายงานว่า การผลิตข้าวโพดไม่เพียงพอในสหรัฐฯ ทำให้เด็กชาวเม็กซิกันหนึ่งในห้าคนต้องขาดอาหาร

บริษัทการเกษตรต่างหากที่ได้รับผลประโยชน์จากการเปิดเสรีใน NAFTA โดยบริษัท Archer Daniels Midlands ได้กำไรเพิ่มขึ้นจาก 110 ล้านดอลลาร์ในปี 1993 เป็น 301 ล้านดอลลาร์ในปี 2000 บริษัท ConAgra ได้กำไรเพิ่มจาก 143 ล้านดอลลาร์ในปี 1993 เป็น 413 ในปี 2000 ในขณะที่ Kellogg ได้กำไรเพิ่มถึงเก้าเท่าตัวระหว่างปี 1993-2000

ข้อตกลง NAFTA ยังมีบทบัญญัติที่บังคับให้เม็กซิโกต้องแก้ไขกฎหมายภายในของตนให้ยอมรับกฎหมายสิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิต และการละเมิดกฎหมายสิทธิบัตรถือว่าเป็นอาญาแผ่นดิน บริษัทต่างชาติสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของเม็กซิโกได้โดยไม่ต้องขออนุญาตและแบ่งปันผลประโยชน์ใดๆ

ในเดือนตุลาคมปี 2000 กลุ่มเกษตรกรที่ปลูกถั่วในรัฐ Sinaloa ของเม็กซิโกต้องตระหนกเพราะถั่วเขียวเมล็ดสีเหลืองที่รู้จักกันภายใต้ชื่อ Mayacoba (*Phaseolus vulgaris*) ซึ่งเกษตรกรเม็กซิกันปลูกกันมานานถูกจดสิทธิบัตรโดยบริษัท POD-NERS

ชาวสหรัฐชื่อ Larry Proctor อ้างว่าเขาได้ปรับปรุงพันธุ์ถั่วเขียวที่ได้จากเม็กซิโกในปี 1994 และได้พัฒนาจนพันธุ์ถั่วเขียวที่ได้มีสีเหลืองและเป็นที่ต้องการของตลาด สำนักงานกฎหมายสิทธิบัตรของสหรัฐอนุมัติให้เขาได้สิทธิผูกขาดในถั่วเขียวดังกล่าวเมื่อปี 1999 บริษัทของเขาได้เรียกเก็บค่าสิทธิบัตรจากชาวเม็กซิกัน 6 เซ็นต์ต่อปอนด์ หรือคิดเป็น 23% ของราคาพืชเกษตรกรรมเม็กซิกันขายถั่วชนิดนี้ในสหรัฐฯ ซึ่งทำให้เกษตรกรเม็กซิกันทั้งตระหนกและไม่พอใจเพราะ

เป็นพันธมิตรที่เกี่ยวที่ตนเองปลูกมานานนับได้หลายชั่วอายุคนมาแล้ว

รัฐบาลเม็กซิโกพบว่าพันธุ์พืช Proctor ขอสิทธิบัตรนั้นได้เหมือนกับพันธุ์ถั่วเขียวของรัฐบาลเม็กซิโกซึ่งขึ้นทะเบียนพันธุ์ไว้แล้วตั้งแต่ปี 1978 และได้แย้งว่าเป็นไม่ได้ที่ Proctor จะปรับปรุงพันธุ์ถั่วได้ภายในระยะเวลาแค่สามฤดูปลูก รัฐบาลเม็กซิโกได้ฟ้องร้องให้ยกเลิกสิทธิบัตรดังกล่าว แต่ Proctor ก็ตอบโต้โดยการส่งจดหมายไปทั่วสหรัฐว่าพันธุ์พืชนั้นเขาเป็นเจ้าของ ทำให้เกษตรกรที่ปลูกถั่วเขียวดังกล่าวได้รับความเสียหายเพราะไม่สามารถขายผลผลิตได้

ในเดือนธันวาคม 2000 CIAT -Center for Tropical Agriculture ซึ่งเป็นหนึ่งในเครือข่ายสถาบันวิจัยการเกษตรระหว่างประเทศ ได้ร่วมยื่นคำร้องต่อสำนักงานกฎหมายสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้าของสหรัฐให้ยกเลิกสิทธิบัตรดังกล่าว เนื่องจาก CIAT ซึ่งเก็บรวบรวมพันธุ์ถั่วไว้กว่า 28,000 สายพันธุ์พบว่า มีถึง 260 สายพันธุ์ที่มีเมล็ดสีเหลือง และมีอย่างน้อย 6 สายพันธุ์ที่มีลักษณะคล้ายกันมากกับถั่วเขียวเมล็ดสีเหลืองที่จดสิทธิบัตรไว้โดย Proctor นี่คือการรื้อถอนของเม็กซิโกซึ่งลงนาม FTA กับสหรัฐเมื่อหนึ่งทศวรรษที่แล้ว และบัดนี้ผลกระทบของการลงนามได้ปรากฏให้ทุกคนได้เห็นแล้วในวันนี้

เชิงอรรถ

1 Singapore Issues ประกอบด้วย 4 ประเด็น ได้แก่ การลงทุน (Investment) นโยบายการแข่งขัน (Competition Policy) การอำนวยความสะดวกทางการค้า (Trade Facilitation) และ การจัดซื้อโดยรัฐ (Government Procurement)

2 ตัวอย่างเช่น แถลงการณ์เรื่องการจัดทำเขตการค้าเสรีของประเทศไทย เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2546 โดยคณะกรรมการวิเทศสัมพันธ์ 4 คณะ ได้แก่ คณะกรรมการการค้าต่างประเทศ, คณะกรรมการการค้าเศรษฐกิจ การพาณิชย์และอุตสาหกรรม, คณะกรรมการการค้าเกษตรและสหกรณ์ และคณะกรรมการการค้าคลัง การธนาคารและสถาบันการเงิน

3 รัฐธรรมนูญ มาตรา 224 วรรคสอง บัญญัติว่า "หนังสือสัญญาใดมีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทย หรือเขตอำนาจแห่งรัฐ หรือจะต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อให้การเป็นไปตามสัญญา ต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา"

4 อภิรดี ตันตราภรณ์ อธิบดีกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ. วันที่ 19 มกราคม 2547.

5 รายการ "นายกฯ ทักษินคุยกับประชาชน" วันที่ 8 พฤศจิกายน 2546

6 Executive Order No.13141 (Guidelines for Implementation of Executive Order 13141 : Environmental Review of Trade Agreements)

7 มาตรา 76 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ

8 วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ และ บันฑูร เศรษฐศิริโรตม์ . 2547. **ลงนามเพื่อล้มสลาย : ผลกระทบจากเขตการค้าเสรีต่อภาคเกษตรกรรม.** กลุ่มศึกษาเขตการค้าเสรีภาคประชาชน (FTA Watch)

9 The Environmental & Social Impacts of Economic Liberalization on Corn Production in Mexico *Alejandro Nadal* A Study Commissioned by Oxfam GB and WWF International September 2000

อนาคตประเทศไทย ภายใต้ FTA ไทย-สหรัฐ (2)

ในช่วงระหว่างวันที่ 9-13 มกราคม 2549 นี้ จะเป็นช่วงสัปดาห์สำคัญอย่างยิ่งต่ออนาคตของประเทศไทย เนื่องจากจะมีการเจรจาจัดทำความตกลงการค้าเสรี (FTA) ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในรอบที่ 6 ณ จังหวัดเชียงใหม่ จนถึงวันนี้ ประชาชนไทยคงได้รับรู้กันมากขึ้นแล้วว่า การทำ FTA กับสหรัฐ ไม่ได้เป็นเพียงการลดภาษีสินค้าหรือการเปิดตลาดสินค้าเท่านั้น แต่ยังมีหัวข้อการเจรจาครอบคลุมประเด็นต่างๆ รวมทั้งหมด 23 หัวข้อ เช่น เรื่องทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งจะมีผลต่อการเข้าถึงยา การคุ้มครองพันธุ์พืช และภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการเปิดเสรีการลงทุน เรื่องการเปิดเสรีภาคบริการ ซึ่งจะมีผลต่อการเข้ามาใช้ฐานทรัพยากรในประเทศไทยเพื่อการผลิต ผลต่อเรื่องการจัดบริการการศึกษา ภาคการเงินการธนาคาร บริการสาธารณสุข การใช้กระบวนการยุติข้อพิพาทระหว่างนักลงทุนต่างชาติกับรัฐบาลไทยแบบพิเศษ แทนการใช้กระบวนการศาลยุติธรรม ฯลฯ เรียกได้ว่าเนื้อหาใน FTA เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ตรงนี้จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมการเจรจา FTA กับสหรัฐจึงเป็นที่จับตามองจากทุกฝ่าย มีข้อเรียกร้องให้รัฐบาลเปิดเผยข้อมูลการเจรจา ทำให้การเจรจาเป็นไปอย่างโปร่งใส สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญอย่างเคร่งครัด

การทำ FTA กับสหรัฐ: ความเสียเปรียบและความไม่เป็นธรรมของไทย

นอกเหนือจากความเสียเปรียบในแง่อำนาจการต่อรองระหว่างไทยกับสหรัฐ อันเป็นผลมาจากความแตกต่างกันอย่างมากของอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจแล้ว สหรัฐยังมีกฎหมายฉบับหนึ่งที่ชื่อว่า Trade Promotion Authority (TPA) มีผลบังคับใช้ในปี 2545 เป็นกฎหมายที่กำหนดวิธีการขั้นตอนการเจรจา กรอบและเป้าหมายการเจรจาด้านการค้าของสหรัฐไว้อย่างละเอียด

รวมทั้งหมด 17 หัวข้อ ในการเจรจากับประเทศใดๆ ตามกฎหมายดังกล่าว กำหนดให้ผู้แทนการค้าของสหรัฐฯ (USTR) ต้องยื่นเสนอกรอบและเป้าหมาย การเจรจาต่อรัฐสภาเพื่อขอความเห็นชอบก่อนการเจรจา และเมื่อเจรจาเสร็จ แล้วต้องนำผลการเจรจามายื่นขอความเห็นชอบจากรัฐสภาอีกครั้ง โดย รัฐสภาจะพิจารณาว่าผลการเจรจาเป็นไปตามเป้าหมายที่เคยเสนอไว้ก่อน การเจรจาหรือไม่ รัฐสภามีอำนาจเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบให้ลงนาม แต่ไม่มี อำนาจแก้ไขรายละเอียดในความตกลง FTA

จากการเจรจา 5 รอบที่ผ่านมา เมื่อฝ่ายไทยเจรจาไม่รับข้อเรียกร้องใน เรื่องใดเรื่องหนึ่งที่อยู่ในกรอบกฎหมาย TPA เช่น เรื่องสิ่งแวดลอม เรื่องทรัพย์สิน ทางปัญญา คำตอบที่ได้จากฝ่ายสหรัฐคือ ไม่สามารถทำได้เนื่องจากเป็นหัวข้อ ที่อยู่ในกฎหมาย TPA ของสหรัฐ มิฉะนั้นเมื่อนำผลการเจรจาไปเสนอรัฐสภา เมื่อการเจรจาเสร็จสิ้น รัฐสภาสหรัฐจะไม่อนุมัติให้ลงนาม

ถ้าไทยยอมรับเหตุผลตามที่ฝ่ายสหรัฐกล่าวอ้างข้างต้นนั้น การทำ FTA กับสหรัฐไม่ควรถูกเรียกว่าเป็นการเจรจา เนื่องจากฝ่ายไทยไม่มีสิทธิในการต่อ รองเจรจา แต่ต้องยอมจำนนต่อเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย TPA ของสหรัฐ เปรียบเสมือนว่าประเทศไทยยอมรับเอากฎหมายของสหรัฐมาบังคับใช้ ไม่ต่าง กับการตกเป็น “อาณานิคมของสหรัฐ”

ประโยชน์ที่จะได้รับจาก FTA ไทย-สหรัฐ : ความคาดหวังที่เกินจริง

เหตุผลที่รัฐบาลหยิบยกอธิบายมาโดยตลอดถึงความจำเป็นที่ต้องทำ FTA กับสหรัฐ คือ เพื่อขยายตลาดการค้าของไทย ไทยจะส่งสินค้าเกษตรไป ยังสหรัฐได้มากขึ้น ทำให้เศรษฐกิจไทยขยายตัวเพิ่มขึ้น ฯลฯ

เนื้อหาใน FTA ที่สหรัฐกำหนดไว้ 23 หัวข้อนั้น ทุกหัวข้อมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน หากแยกพิจารณาออกเป็นรายหัวข้อจะไม่เห็นความ สัมพันธ์เป็นภาพรวม และเข้าใจผิดไปว่าไทยจะได้รับผลประโยชน์อย่างมาก จากการทำ FTA กับสหรัฐ ยกตัวอย่างเช่น ในเรื่องการค้าสินค้าเกษตรซึ่ง รัฐบาลและหัวหน้าคณะเจรจาฝ่ายไทย มักจะนำมาประชาสัมพันธ์ในโอกาส ต่างๆ อยู่เสมอ

ถ้าพิจารณาเฉพาะในหัวข้อการค้าสินค้าเกษตร ซึ่งมีเนื้อหาหลักเกี่ยวกับการลดภาษีศุลกากร การทำความตกลงเกี่ยวกับมาตรการด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (SPS) ดูเหมือนว่าฝ่ายไทยจะสามารถส่งสินค้าเกษตรไปยังสหรัฐได้มากขึ้น

ตรงนั้นเป็นความจริงเพียงส่วนเดียว โดยไม่ได้คิดถึงข้อผูกพันในหัวข้ออื่นๆ ที่สหรัฐเรียกร้องและมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องการเกษตร ทั้งในเรื่องการขยายการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา เรื่องการเปิดเสรีการค้าสินค้า GMOs เรื่องการเปิดเสรีการค้าบริการและการลงทุน และเรื่องสิ่งแวดล้อม

เรื่องทรัพย์สินทางปัญญา :

สหรัฐเรียกร้องให้ไทยขยายการคุ้มครองสิทธิบัตรให้ครอบคลุมสิ่งมีชีวิตทุกประเภท ถ้าไทยต้องยอมรับนาระบบสิทธิบัตรพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์มาใช้ ต้นทุนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ในการผลิตจะสูงเพิ่มขึ้นอีกหลายเท่าตัว เป็นภาระต้นทุนของเกษตรกรที่ต้องแบกรับ

เรื่องการเปิดเสรีการค้าสินค้า GMOs :

แม้ไม่ได้มีหัวข้อนี้เป็นการเฉพาะ แต่ผลจากการที่สหรัฐเรียกร้องให้ใช้ความตกลง SPS อย่างเคร่งครัด จะมีผลทำให้ประเทศไทยไม่สามารถใช้มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในการจำกัดการนำเข้าสินค้า GMOs จากสหรัฐได้ ยกเว้นถ้ามีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์พิสูจน์ที่ชัดเจน ซึ่งยังคงเป็นเรื่องที่มีการถกเถียงกันอย่างมากในด้านวิทยาศาสตร์ ผลจากการที่ต้องเปิดรับสินค้า GMOs จะส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของผู้บริโภคในตลาดการค้าสินค้าเกษตรของไทยในประเทศอื่นๆ ที่ไม่ยอมรับสินค้า GMOs เช่น สหภาพยุโรป ซึ่งจะเป็นผลกระทบต่อการค้าส่งสินค้าเกษตรไทยไปยังสหภาพยุโรปอย่างมาก

เรื่องการเปิดเสรีการค้าบริการและการลงทุน :

สหรัฐเรียกร้องให้ไทยเปิดเสรีการลงทุนและบริการในเกือบทุกประเภทเพิ่มมากกว่าที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาทางไมตรีระหว่างไทยกับสหรัฐ ซึ่งได้มีข้อยกเว้นไว้ 7 สาขา รวมทั้งเรื่องการแสวงหาประโยชน์จากที่ดิน เรื่องการ

แสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และเรื่องการค้าภายในเกี่ยวกับผลผลิตทางเกษตรพื้นเมือง ผลกระทบจากข้อเรียกร้องในเรื่องนี้จะทำให้นักลงทุนจากสหรัฐเข้ามาทำธุรกิจด้านการเกษตรในประเทศไทยแข่งขันกับผู้ประกอบการไทย โดยที่ได้รับการคุ้มครองการลงทุนไว้สูงมาก นอกจากนี้ผลจากการเข้ามาประกอบกิจการด้านการจัดหาจัดส่งน้ำในภาคเกษตรกรรมจากการเปิดเสรีการค้าบริการ อาจมีผลทำให้ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรสูงขึ้นเนื่องจากต้องจ่ายต้นทุนค่าน้ำ

เรื่องสิ่งแวดล้อม :

สหรัฐมีข้อเรียกร้องกำหนดให้ประเทศไทยบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่างเข้มงวด ซึ่งจะทำให้สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดีขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งจะส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสินค้าเกษตรต่างๆ สูงขึ้นด้วย เนื่องจากต้นทุนที่เพิ่มขึ้นในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การผลิตสินค้าเกษตรของไทยที่ไม่สามารถปฏิบัติตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะถูกสหรัฐใช้เหตุผลด้านสิ่งแวดล้อมกีดกันการนำเข้าไปยังสหรัฐได้อย่างถูกกฎหมาย

จะเห็นได้ว่า ผลจากข้อเรียกร้องของสหรัฐในบทต่างๆ ข้างต้น จะทำให้ต้นทุนภาคการเกษตรเพิ่มขึ้นอย่างมาก และมากกว่าผลประโยชน์ที่จะได้รับการที่สหรัฐลดภาษีนำเข้าสินค้าเกษตร ต้นทุนเหล่านี้ไม่ได้อยู่ในผลการศึกษาที่รัฐบาลใช้เป็นข้อมูลอ้างอิง ถ้ารวมต้นทุนเหล่านี้เข้าไปด้วย จะได้ภาพที่เป็นจริงว่าภาคการเกษตรไทยได้ประโยชน์น้อยมากและได้ไม่คุ้มเสีย

เรื่องการเปิดเสรีภาคเกษตรที่กล่าวถึงนี้เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างความคาดหวังของรัฐบาล สิ่งที่รัฐบาลบอกกับประชาชน กับความเป็นจริงที่จะเกิดขึ้นจาก FTA ไทยสหรัฐ

ข้อเสนอต่อการเจรจา

เพื่อให้การเจรจายเป็นไปอย่างโปร่งใส เสมอภาค และเกิดประโยชน์โดยประเทศชาติโดยส่วนรวม ขอเสนอและเรียกร้องให้มีการดำเนินการดังต่อไปนี้

- ให้ยกเลิกข้อตกลงรักษาความลับในการเจรจา และนำข้อมูลข้อเรียกร้องทั้งหมดของสหรัฐและของไทยมาเปิดเผยแก่ประชาชน

- ให้ประชาชนซึ่งเป็นผู้รับผลกระทบโดยตรงจากการทำ FTA ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเจรจา ทั้งในเรื่องการรับรู้ข้อมูลอย่างครบถ้วน เรื่องการแสดงความคิดเห็น เรื่องการร่วมกำหนดจุดยืนท่าทีการเจรจา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมตัดสินใจลงนามความตกลง FTA โดยการออกเสียงประชามติตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 214

- ให้นำหัวข้อการเจรจาที่ขัดแย้งกับการค้าเสรีและเป็นธรรมออกจากหัวข้อการเจรจา เช่น เรื่องทรัพย์สินทางปัญญา เนื่องจากการให้สิทธิผูกขาดขัดแย้งกับหลักการค้าเสรี นอกจากนี้ ในองค์การการค้าโลกได้มีความตกลงเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาเป็นการเฉพาะและประเทศไทยได้ปฏิบัติตามมาตรฐานที่กำหนดไว้อยู่แล้ว

ทัศนศึกษา

ลุ่มน้ำโขง : วิฤติ การพัฒนา และทางออก

The Mekong Basin: Crisis - Development - Alternatives

วันศุกร์ที่ 27 - วันเสาร์ที่ 28 มกราคม 2549

27 มกราคม 2549 หนองคาย - เวียงจันทน์ (อาหารกลางวัน, เย็น)

ท่านสะพานมิตรภาพไทย-ลาว เคลียร์เอกสารข้ามสะพานไปฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

เคลียร์เอกสารที่ตรวจคนเข้าเมืองลาว

เดินทางเข้านครเวียงจันทน์ (ระยะทาง 24 กม.)

วัดสี่เมือง คารวะเจ้าแม่สี่-หลักเมืองเวียงจันทน์

อนุสาวรีย์พระเจ้าสุวอวอง เจ้ามหาชีวิตองค์สุดท้าย

ตลาดเช้า ซื้อสินค้าหัตถกรรมลาวทั้งผ้าไหม-เครื่องเงิน

ตลาดจีน สินค้ามาจากจีนมากมาย

รับประทานอาหารกลางวันใน นครหลวงเวียงจันทน์

หอพระแก้ว ที่เคยประดิษฐานพระแก้วมรกต 212 ปี

หอคำ ผ่านชมสถานที่ตั้งทำเนียบรัฐบาลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับตอนเปิดสะพานไทย-ลาว

ประตูลี้ ถ่ายรูปที่ระลึก หน้าศิลปกรรมล้านช้างซึ่งสร้างเลียนแบบอาร์คเดอไทร์อิม-ฝรั่งเศส

วัดพระธาตุหลวง เข้าชมพระอารามหลวงคู่นครเวียงจันทน์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

พระพุทธเจ้า สร้างพร้อมกับพระธาตุพนม พระธาตุพังพอน พระธาตุกลางน้ำโขงที่หนองคาย

อนุสาวรีย์พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมหาธา กษัตริย์ผู้ครองทั้งล้านนาและล้านช้างผู้เป็นพระสหาย

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พระสวามีพระศรีสุริโยทัย) ผู้ร่วมกันสร้างพระเจดีย์ศรีสองรักเพื่อต่อต้าน

พระเจ้าบุเรงนอง

พิพิธภัณฑ์ท่านโกสอพนมวิหาร บรรยายชีวประวัติ-เครื่องใช้ส่วนตัวของผู้สร้างประเทศลาวใหม่

เช็กอินเข้าพักที่โรงแรมล้านช้าง ในกรุงเวียงจันทน์ จากนั้นพักผ่อนตามอัธยาศัย

รับประทานอาหารเย็นที่ภัตตาคารแม่ของ

28 มกราคม 2549 เวียงจันทน์ - เชื่อนน้ำจึม - หนองคาย (อาหารเช้า, กลางวัน)

อาหารเช้าที่โรงแรม เก็บสัมภาระขึ้นรถ / เช็กเอาท์ออกจากโรงแรม

เดินทางจากโรงแรมที่เวียงจันทน์ ผ่านหมู่บ้านชนบท มุ่งสู่เขื่อนไฟฟ้าน้ำจึม (ระยะทาง 80 กม.)

ถึงเขื่อนไฟฟ้าน้ำจึม

- ชมแม่น้ำ 2 สี สีหนึ่งใสสะอาด ฟุ้งหัดัก เชี่ยวกรากออกมาจากเขื่อนน้ำจึม อีกสีหนึ่งขุ่นข้น

ไหลรินอยู่ในแม่น้ำจึม แม่น้ำ 2 สี ที่แบ่งเขตแดน อย่างละครึ่งในแม่น้ำสายเดียวกัน

- ล่องเรือชมทัศนียภาพกว้างไกล ที่เขื่อนน้ำจึม

รับประทานอาหารกลางวัน ที่ร้านอาหารริมเขื่อน ลิ้มรสปลาสดๆ จากชาวประมงพื้นบ้านที่จับได้

จากเขื่อนน้ำจึม แล้วนำมาขายให้ร้านอาหาร

ออกจากเขื่อนน้ำจึม กลับสู่กรุงเวียงจันทน์

ถึงเวียงจันทน์ มุ่งสู่ท่าน ค.ม.ลาว เคลียร์เอกสารขาออกจากฝั่งลาว

- ซื้อปั้งสินค้าปลอดภาษี ราคาถูก ที่ร้านค้าปลอดภาษีลาว

- เดินทางกลับสู่ฝั่งไทย

การสัมมนาวิชาการ-Seminar
ลุ่มน้ำโขง: วิกฤติ การพัฒนา และทางเลือก
The Mekong Basin: Crisis, Development, Alternatives

วันพุธที่ 25 - วันพฤหัสบดีที่ 26 มกราคม 2548 / 25-26 January 2006

ณ ห้องประชุม โรงแรมรอยัล แม็กกิง หลวงคาย / Royal Mekong Hotel, Nong Khai

วันพุธที่ 25 มกราคม 2548

- 09.00 น. เปิดการสัมมนาโดย พล.ต.อ.เอก สารสิน
ประธานสหภาพวิทยาลัยขอนแก่น
และประธานมูลนิธิโคโยต้าประเทศไทย
- 09.15 น. ปาฐกถาเรื่อง **"จีน: มิติทางเศรษฐกิจ"** โดย
ดร. พิธิษฐ ภัคเกษม
- 10.00 น. พัก-อาหารว่าง
- 10.30 น. **"การค้าเสรี : จากสงครามเงินถึง FTA"** โดย
ดร.วิระ สมบูรณ์ คุณบัณฑิต เศรษฐกิจโรจน์
ดร.ชนก อภรณ์สุวรรณ อ.เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว
ดร.พิภพ อู่อร คำเนินรายการ
- 12.30 น. พัก-อาหารกลางวัน
- 13.30 น. ชมภาพยนตร์ (ต้องห้าม) **"ทองปาน"** (ครบรอบ
2518-48 ปี) เสนอประเด็นโดย อ.ทรงยศ แวงหงษ์
คุณไพจง ไทตฤต คุณไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ
- 15.00 น. พัก-อาหารว่าง
- 15.30 น. **"เชื่อน-ถนน : การพัฒนาและโลกาภิวัตน์"** โดย
ศว.ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ผศ.ไชยันต์ รัชชกูล
คุณเพียรพร ตีเทศน์ ดร.กัมปนาท ภัคทีกุล
ดร.ศรีประภา เพชรนิตริ คำเนินรายการ
- 17.30 น. ปิดการสัมมนาประจำวัน
- 18.30 น. อาหารค่ำ ชมการแสดงศิลปวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง
และปาฐกถาพิเศษโดย คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ

วันพฤหัสบดีที่ 26 มกราคม 2548

- 09.00 น. ปาฐกถาพิเศษ **"ความหลากหลาย
นโยบายและความเป็นไปได้"**
โดย ศ.ดร.อาณันท์ กาญจนพันธุ์
- 09.30 น. **"ลุ่มน้ำโขง: ความหลากหลายทาง
โดย ดร.วาญ ภูนาท อ.บุศติ มุก
รศ.สุมิตร ปิติพัฒน์
ดร. ยาวลักษ์ณ์ อภิชาติวิวัฒน์ คำ**
- 11.00 น. พัก-อาหารว่าง
- 11.15 น. **"การค้ามนุษย์ข้ามแดนใน GMS"**
รศ.กฤตยา อารวมิจกุล ผศ.สุทธ
ร่วมอภิปราย และดำเนินรายการ
- 12.15 น. พัก-อาหารกลางวัน
- 13.15 น. **"ภาพลักษณ์แม่น้ำโขงและผู้คน"**
โดย อ.กัจกร หลุยยะพงศ์ อ.ทรง
- 14.00 น. **"ล่องน้ำโขง : มิติทางเศรษฐกิจ ก
สังคมวัฒนธรรม"** โดยคณะสำร
ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
ผศ.อัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์
คุณธนาพร ชั่วตฤต อ.อัครพ
ร.ศ.ดร.สุวิทย์ เสาศศิวิวงศ์ คำเม
- 16.00 น. ปัจฉิมกถา **"ลุ่มน้ำโขง: วิกฤตกา
ทางออก"** โดย ศ.เสน่ห์ จามริก
- 16.30 น. ปิดการสัมมนา
พิธีกรตลอดงาน อ.สมฤทธิ ลีธ

จัดโดย มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มูลนิธิโคโยต้าประเทศไทย
บริษัท โคโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย
สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สำนักงานสิทธิมนุษยชนศึกษาและการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สมาคมหอจดหมายเหตุไทย

